

Iepenpage

Satyrrium w-album

De iepenpage is een uiterst zeldzame standvlinder. Hij vliegt in één generatie tussen midden juni en half augustus. De rups is aanvankelijk licht gekleurd, maar wordt donkerder wanneer hij gaat verpoppen. De soort leeft bij grote vruchtdragende iepen en is vooral in Zuid-Limburg en het oosten van het land waargenomen.

Iep in stadspark van Heerlen (L1).
Elmtree in a townpark in Heerlen (prov. of Limburg).

Levenscyclus en gedrag

De waardboom van de iepenpage zijn verschillende soorten iepen zoals gladde iep, ruwe iep en sommige cultivars. Het eitje wordt meestal afgezet op de eindknoppen en de overgang van nieuw naar eenjarig hout in de boomkruin, minder vaak op een bloemknop of een knopoksel. Het eitje overwintert. Zodra de iep begint te bloeien - meestal in maart - komt het eitje uit. De rups eet aanvankelijk het binnenste van de bloemknoppen, maar later ook de zaden en de bladeren. Bij elke vervelling verandert zijn kleur en hij volgt daarbij de veranderende kleuren van de bladeren. Oudere rupsen leven op of onder de bladeren, vaak nabij de hoofdnerf. De pop zit meestal aan de onderkant van een eindstandig blad, soms aan bladstengels of takjes. Doordat ze donker afsteken, worden rupsen en poppen wel eens gevonden door in mei met tegenlicht de bladeren af te turen (zie kader). (SMEETS 1992, NIELSEN 1993, LIEBERT 1999, MAES & VAN DYCK 1999).

Het aantal vlinders op de vliegplaatsen is hoog tot zeer hoog, circa 16 tot 260 individuen per ha. Vlinders zijn echter bijzonder lastig te vinden want ze leven vooral hoog in de boomkruin. Ze voeden zich voornamelijk met honingdauw, maar 's ochtends en in de vroege avond komen ze wel eens naar beneden en worden dan gezien op bloemen of op vochtige delen van zandwegen. In Nederland is de soort slechts eenmaal nectardrinkend waargenomen (op een braam), in België is hij vaker drinkend gezien bijvoorbeeld op akkerdistel, koninginnenkruid, fluitenkruid en braam.

(GERAEDTS 1986, BINK 1992, MAES & VAN DYCK 1999, AKKERMANS ET AL. 2001).

Vliegtijd en overwintering

De iepenpage vliegt in één generatie tussen 11 juni en 10 augustus. De uiterste vliegdata zijn 1 juni en 20 augustus. De soort overwintert als ei.

Leefgebied

De iepenpage heeft geen groot leefgebied nodig en kan al voorkomen op plaatsen waar enkele iepen bij elkaar staan. Er zijn populaties bekend die slechts één boom ter beschikking hebben. De vlinder leeft vooral bij bloeiende en vruchtdragende bomen, maar Maes (1996) meldt ze ook op relatief jonge iepen. Geschikte bomen worden doorgaans gevonden in (vochtige) bossen, bosranden, parken en grotere tuinen.

Mobiliteit, verspreiding en trend

De iepenpage is een honkvaste vlinder. Wel zijn er zo nu en dan waarnemingen waarbij vermoed wordt dat de vlinders een zekere afstand hebben afgelegd, zoals de dieren die de vorige eeuw langs de Nederlandse kust werden gevonden. In België is waargenomen dat sommige exemplaren na een week 'hun' iep verlaten om nieuwe bomen te koloniseren.

(MAES & VAN DYCK 1999).

De Iepenpage komt voor van Zuid-Scandinavië en Zuid-oost-Brittannië tot Spanje, delen van Italië en Griekenland en van het Iberisch schiereiland tot de Baltische staten, maar is nergens algemeen. In Nederland is het altijd een zeldzame soort geweest; in totaal zijn er slechts 104 waarnemingen van 125 individuen bekend. Wel kwam de vlinder aan het begin van de vorige eeuw vermoedelijk in grotere aantallen en meer verspreid voor dan tegenwoordig. Er waren toen populaties in Zuid-Limburg en waarschijnlijk ook bij Nijmegen en Arnhem. Vooral op de Bemelerberg heeft een flinke populatie gezeten en zijn zelfs tientallen vlinders gezien. Van de waarnemingen uit Zuid-Beveland, Friesland en Noordwijk is niet te achterhalen of dit zwervers dan wel standvlinders waren, maar vermoedelijk waren deze vlinders afkomstig van populaties in het noorden of westen van het land. Na 1925 ging de stand achteruit en in 1977 brak de iepziekte uit en werden veel iepen gekapt. Weliswaar werden er nieuwe iepen aangeplant, maar jonge bomen dragen geen vrucht en zijn nog niet geschikt als waardboom. De iepenpage is toen sterk achteruitgegaan - in 1984 verdween hij van de Bemelerberg - en leek in de jaren tachtig uit Nederland te zijn verdwenen. De soort is door zijn verborgen levenswijze echter lastig te vinden en bleek toch nog op een klein aantal plaatsen in Zuid-Limburg voor te komen. In

1992 en 1993 werden in een stadspark in Heerlen rupsen en poppen gevonden. Nader onderzoek wees uit dat er nog een tweede populatie op twee kilometer afstand aanwezig was. Beide populaties zaten in een pluimiep *U. glabra* f. *exoniensis*. Deze iep is tamelijk resistent tegen de iepziekte en is dan ook minder vaak gekapt. In deze periode werden ook bij Geulle twee vlinders gezien en ook daar was mogelijk nog een populatie aanwezig. In 2004 werd de iepenpage wederom bij Heerlen gevonden, nota bene in dezelfde boom als die van 1992. Vermoedelijk is de soort al die tijd daar aanwezig geweest. Bovendien werd in 2004 op ongeveer 500 meter afstand van de populatie van Heerlen bij Landgraaf een tweede populatie gevonden. Verder is er in 2001 een individu waargenomen bij Nijmegen. Het is onduidelijk of het hier om een zwerver of een populatie gaat. Op dit moment is de iepenpage een uiterst zeldzame standvlinder die slechts twee bekende populaties heeft. Mogelijk zal gericht onderzoek uitwijzen dat de soort nog op meer plaatsen voorkomt. (TAX 1989, SMEETS 1992, VELING 1999, AKKERMANS ET AL. 2001).

Bescherming

De iepenpage staat als 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst en wordt beschermd volgens de Flora- en faunawet. Op Europese schaal is de soort niet bedreigd en over het algemeen is het voorkomen stabiel. Uit Groot-Brittannië, België en Duitsland wordt ook een achteruitgang gemeld. De iepenpage staat op de Vlaamse en Waalse Rode Lijst.

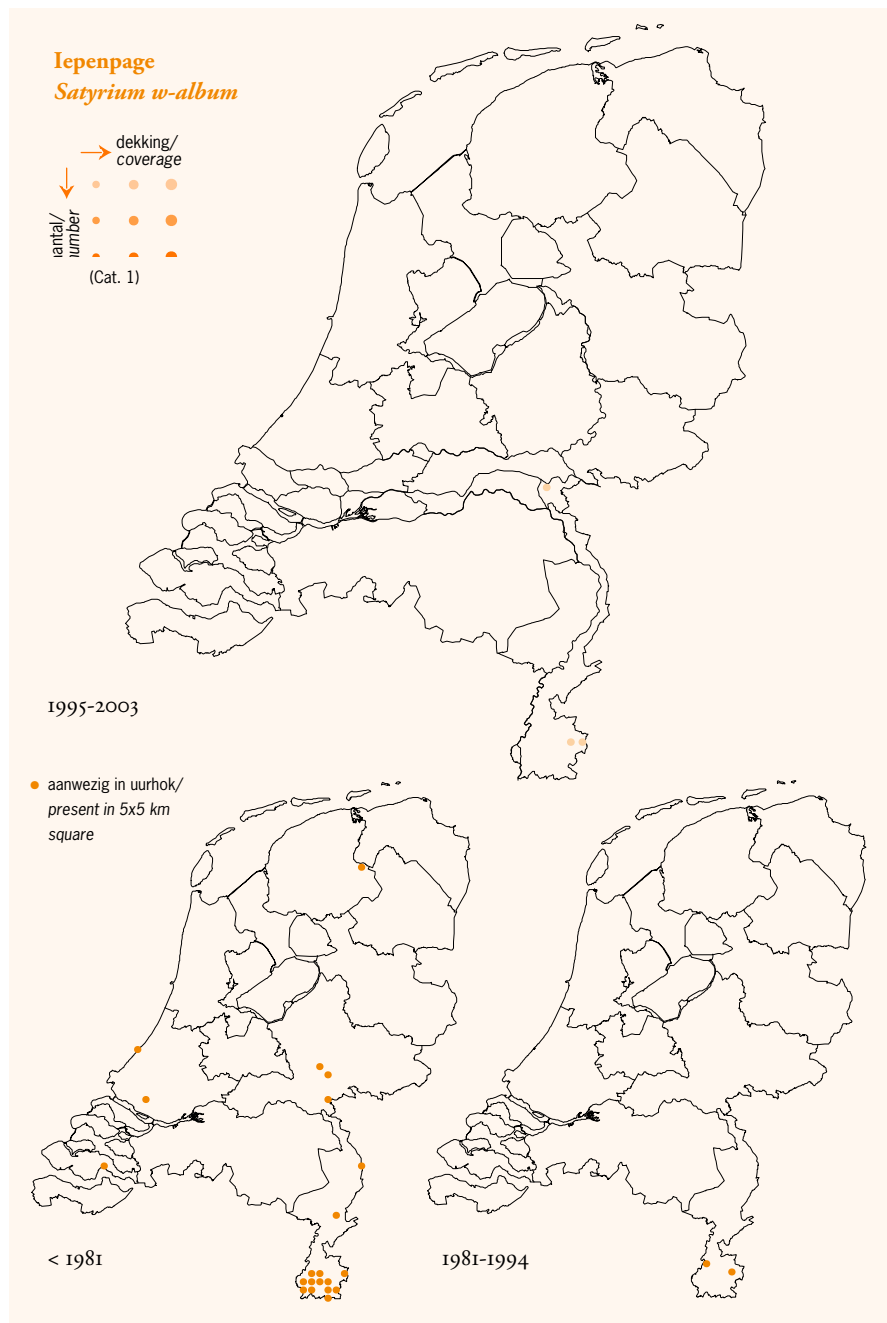
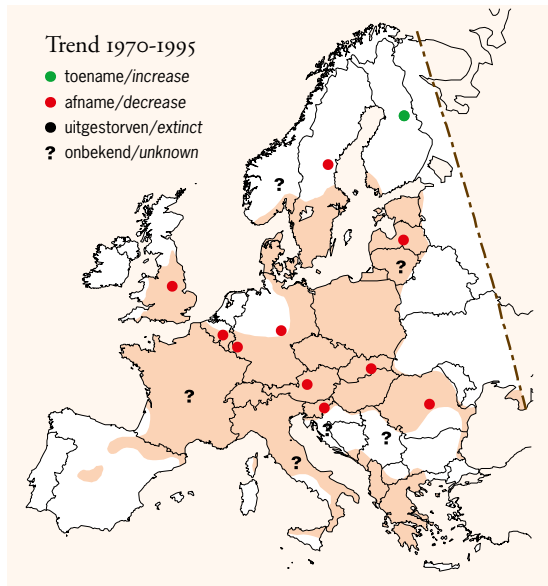
Waarom de iepenpage tussen 1925 en 1975 achteruit is gegaan is niet duidelijk. Mogelijk zijn in deze periode veel iepen verdwenen doordat veel beekdalen - plaatsen waar doorgaans veel iepen groeien - zijn gekanaliseerd en ontgonnen. Ook zijn toen veel iepen gekapt - iepenhout is kostbaar en wordt onder andere gebruikt voor het maken van speciale werktuigen en dure meubels - en vervangen door sneller groeiende boomsoorten. De achteruitgang sinds 1975 is eenvoudiger te verklaren. In 1977 brak de iepziekte uit en zijn grote aantallen iepen gekapt.

Voor het behoud van de iepenpage is het belangrijk dat er voldoende grote, bloeiende en vruchtdragende iepen zijn.

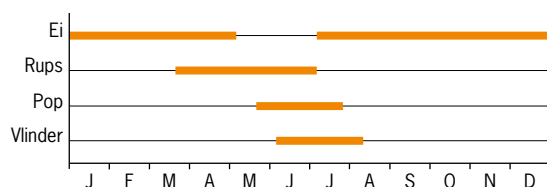
Op plaatsen waar de soort nu nog voorkomt, zoals in de Zuid-Limburgse stadsparken, moeten voldoende volwassen iepen aanwezig blijven. Indien daar een stervende boom wordt gekapt moeten de opslag en kiemplanten door kunnen groeien. Uiteraard is het wenselijk dat op die plaatsen het aantal iepen wordt uitgebreid. Gelukkig heeft de gemeente Heerlen nabij de bekende populatie al enkele jonge iepen aangeplant. Mogelijk kan de soort zich ook weer op andere plaatsen vestigen indien er meer iepen worden aangeplant als laan-, bos- of parkboom. (SMEETS 1992).

Toekomst

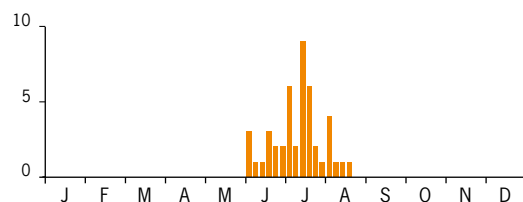
Waarschijnlijk blijft de iepenpage op de bestaande vliegplaatsen voorlopig behouden. Mogelijk kan hij het verspreidingsgebied wat uitbreiden als er meer grote en markante iepen (terug)komen.

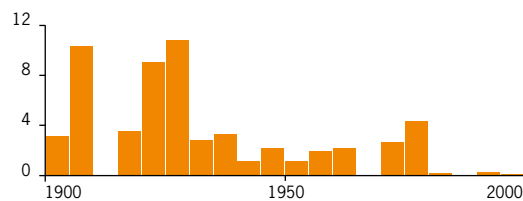
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Profiel van de iepenpage

Voedsel rupsen Iep *Ulmus* sp.

Voedsel vlinders Honingdauw, boomsappen, soms nectar van diverse kruiden en braam.

Vliegtijd vlinders Eén generatie tussen midden juni en half augustus.

Duur stadia Ei: 210-300, rups: 45-70, pop: 13-26, vlinder: 21-42, rijpingsduur ei: ca 12 dagen

Overwinteringsfase Ei.

Leefgebied Grotere vruchtdragende iepen.

Mobiliteit Honkvast.

Dichtheid Hoog tot zeer hoog, ca. 16 tot 260 individuen per ha.

Status Uiterst zeldzame standvlinder.

Rode Lijst Ernstig bedreigd.

Europese status Niet bedreigd.

Knelpunten verspreiding Verdwijnen iepen.

Verwachting toekomst Zeer zeldzame standvlinder.

Beschermingsmaatregelen Behoud grotere iepen en aanplant nieuwe bomen.

SUMMARY

White-letter Hairstreak *Satyrium w-album*

Satyrium w-album is an extremely rare resident. Although it had always been rare, in 1977 it suffered dramatically from the outbreak of the Dutch elm disease, as *Ulmus* spp. serve as larval foodplant. It was even thought to be extinct,

but recently two populations have been discovered in the south of the province of Limburg. It is classified as 'critically endangered' on the 2006 Red List. The species flies in one generation from mid-June until mid-August and hibernates as an egg.

Eitjes van de iepenpage kunnen vanaf de grond en met behulp van een hoogwerker worden gezocht.

Volunteers searching for eggs of S. w-album in the lower branches and in the crown of the tree.

HOE VIND JE DE IEENPAGE?

De iepenpage is een zeldzame vlinder in Nederland. Hoe zeldzaam hij precies is, kunnen we niet zeggen. De vlinder houdt er een verborgen leefwijze op na en kan al een populatie hebben in één forse iep. Na jaren niet gevonden te zijn, kan de soort toch nog aanwezig blijken in dezelfde boom, zoals in een stadspark in Heerlen het geval was.

Vlinders zoeken

De vlinders houden zich het grootste deel van hun leven boven in de boomtoppen op. Daar verzamelen mannetjes zich en vrouwtjes komen er om te paren. Een groot deel van de tijd zitten ze stil op de bladeren en zijn weinig opvallend. Vooral aan het einde van de middag, vanaf een uur of vier, worden ze wat actiever en kun je ze regelmatig kleine stukjes zien vliegen. Bij de vliegplaats

in Heerlen wordt soms uren gezocht alvorens ze worden waargenomen. Tien minuten naar boven turen zonder een vlinder te zien zegt dus weinig over de aanwezigheid. Soms komen de vlinders op de grond of op nectarplanten zoals distels of bramen, maar dit is waarschijnlijk alleen het geval als er te weinig honingdauw in de kroon aanwezig is.

Eitjes zoeken

In Engeland en Duitsland is ervaring opgedaan met het zoeken naar de eitjes van de iepenpage. Deze zijn bruinzwart en lensvormig. Ze worden afgezet op de grens tussen nieuw en oud hout en op de knoppen, zowel hoog in de boom als op de lagere takken, en het zoeken naar eitjes in de winter is een goede manier om de aanwezigheid van de soort vast te stellen. Hoewel de rupsen bloeiende iepen nodig hebben, blijkt dat in Engeland ook eitjes worden afgezet op opslag van iep die nog niet bloeit.

Rupsen en poppen zoeken

Doordat zowel de rupsen als de poppen op de onderkant van de bladeren zitten, zijn deze met wat tegenlicht te ontdekken als donkere vlekken in het blad. De trefkans is het grootst aan de buitenkant van de boom. Om de aanwezigheid van de soort op deze manier vast te stellen, is helder weer van belang; bij een bewolkte lucht schijnen de bladeren onvoldoende door.